

**PEDAGOGICKÁ
FAKULTA**
Masarykova univerzita

Mechanika a molekulová fyzika

Přenos tepla, Entropie

Doc. RNDr. Petr Sládek, CSc.

Pedagogická fakulta
Masarykova Univerzita
Poříčí 7, 603 00 Brno

Pro potřeby přednášky zpracováno s využitím www.studopory.vsb.cz materialy html_files

Přenos tepla

Přenos vnitřní energie (=přenos tepla) je fyzikální děj, při kterém se část vnitřní energie

tělesa (soustavy, části soustavy) přenáší na jiné těleso (soustavu, část soustavy).

- a) tepelnou výměnou vedením
- b) tepelnou výměnou zářením
- c) prouděním.

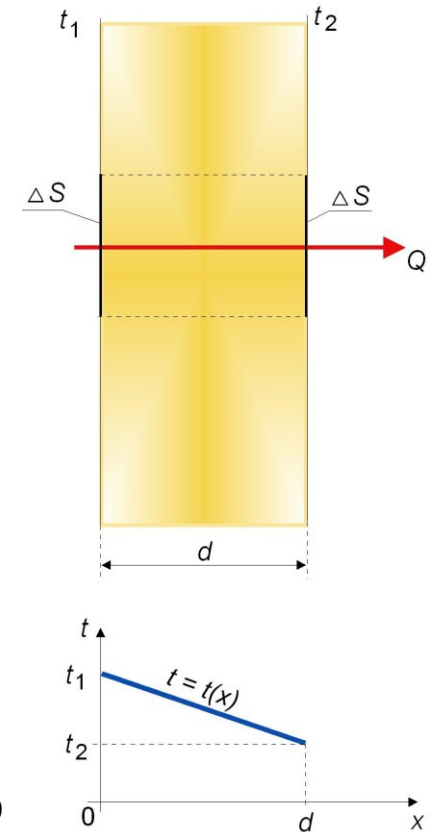
Přenos tepla

a) Tepelná výměna vedením

Tepelná výměna vedením (vedení tepla) je děj, při kterém se přenos vnitřní energie v tělese nebo mezi více tělesy, které jsou ve vzájemném styku z míst s vyšší teplotou do míst s nižší teplotou uskutečňuje vzájemnými srážkami částic látky.

Částice, které mají větší kinetickou energii, předávají část této energie částicím s menší kinetickou energií. Těleso (resp. soustava těles), ve kterém probíhá tepelná výměna, zůstává přitom v klidu.

- Jsou-li teploty míst s vyšší a nižší teplotou udržovány neustále na stejných hodnotách $\longrightarrow$ **ustálené (stacionární) vedení tepla**.
- V opačném případě $\longrightarrow$ **neustálené (nestacionární) vedení tepla**.

Přenos tepla

a) Tepelná výměna vedením

Vlastnost látky umožňující tepelnou výměnu vedením nazýváme **tepelná vodivost** a veličinu, která charakterizuje tepelnou vodivost látky nazýváme **součinitel tepelné vodivosti** λ . $\lambda_{\text{Cu}} = 400 \text{ W}\cdot\text{m}^{-1}\cdot\text{K}^{-1}$, $\lambda_{\text{Al}} = 240 \text{ W}\cdot\text{m}^{-1}\cdot\text{K}^{-1}$

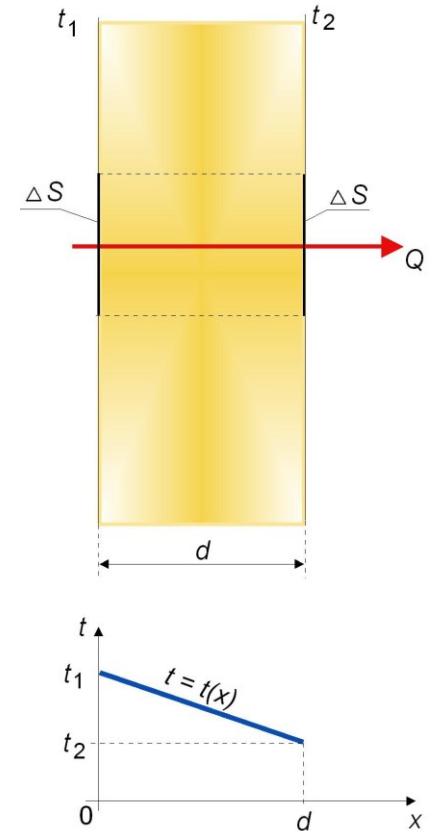
Tepelný tok Φ : $\Phi = \frac{Q}{\Delta\tau}$ $\varphi = \frac{\Phi}{\Delta S} = \frac{Q}{\Delta S \cdot \Delta\tau}$
Hustota tepelného toku φ :

Při ustáleném vedení tepla projde **plochou ΔS** desky **tloušťky d** za **dobu Δt** **teplo Q** , které je přímo úměrné teplotnímu spádu

$$Q = \lambda \cdot \frac{t_1 - t_2}{d} \cdot \Delta S \cdot \Delta\tau$$

← **Fourierův zákon** →

$$\varphi = -\lambda \cdot \frac{dT}{dx}$$

Přenos tepla

a) Tepelná výměna vedením

- Experiment $\longrightarrow$ podíl součinitele *tepelné vodivosti* λ a *měrné elektrické vodivosti* γ kovů je pro *teplotu* T pro všechny kovy při nepříliš nízkých teplotách **přibližně stejný a úměrný této teplotě**

- Wiedemannův- Franzův zákon

$$\frac{\lambda}{\gamma} = konst. \cdot T$$

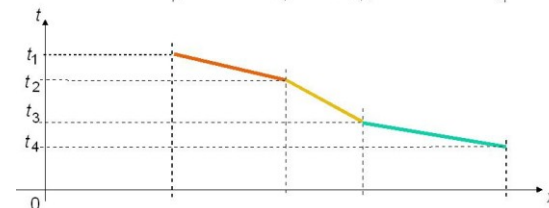
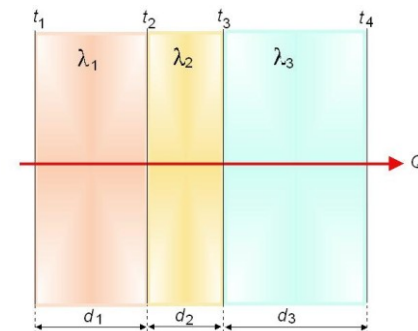
- Elektricky nevodivé látky (izolanty) vedou teplo špatně.

$$\lambda_{\text{PVC}} = 0,12 - 0,16 \text{ W}\cdot\text{m}^{-1}\cdot\text{K}^{-1}, \quad \lambda_{\text{porcelán}} = 0,86-1,86 \text{ W}\cdot\text{m}^{-1}\cdot\text{K}^{-1},$$

$$\lambda_{\text{voda}} = 0,2 - 0,6 \text{ W}\cdot\text{m}^{-1}\cdot\text{K}^{-1}, \quad \lambda_{\text{vzduch}} = 0,023 \text{ W}\cdot\text{m}^{-1}\cdot\text{K}^{-1}$$

Tepelný odpor R tělesa *tloušťky* d

$$R = \frac{d}{\lambda}$$

Přenos tepla

b) Tepelná výměna zářením

Tepelná výměna zářením je děj, při kterém se přenos vnitřní energie z míst s vyšší teplotou do míst s nižší teplotou uskutečňuje prostřednictvím elektromagnetického záření. (bez vzájemného kontaktu)

- emise záření absorpce záření

Tepelným zářením nazýváme obvykle (ne zcela přesně) infračervené záření s vlnovými délkami od asi $0,78 \mu\text{m}$ do $360 \mu\text{m}$.

Přenos tepla

b) Tepelná výměna zářením

Zářivý tok Φ_e definovaný vztahem

$$\Phi_e = \frac{dQ}{d\tau}$$

je výkonem tepelného záření procházejícího danou plochou (jednotkou je 1 W).

Výkon tepelného záření vyzářený jednotkovou plochou se **nazývá intenzita vyzařování M_e** Jednotkou je 1 W.m⁻².

$$M_e = \frac{d\Phi_e}{dS}$$

- Dopadá-li na povrch tělesa zářivý tok Φ_e , část zářivého toku Φ_{ep} se od povrchu tělesa odráží, část $\Phi_{e\tau}$ tělesem projde a část $\Phi_{e\alpha}$ se tělesem pohltí.

- ZZE:

$$\frac{\Phi_{ep}}{\Phi_e} + \frac{\Phi_{e\tau}}{\Phi_e} + \frac{\Phi_{e\alpha}}{\Phi_e} = 1$$

Přenos tepla

b) Tepelná výměna zářením

- ZZE:
$$\frac{\Phi_{e\rho}}{\Phi_e} + \frac{\Phi_{e\tau}}{\Phi_e} + \frac{\Phi_{e\alpha}}{\Phi_e} = 1$$

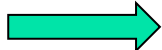
- ρ *odrazivost* tepelného záření $\rho = \frac{\Phi_{e\rho}}{\Phi_e}$

- τ *propustnost* tepelného záření

- α *pohltivost* tepelného záření

$$\tau = \frac{\Phi_{e\tau}}{\Phi_e}$$

$$\alpha = \frac{\Phi_{e\alpha}}{\Phi_e}$$

- Je-li $\alpha = 1$ a $\rho = \tau = 0$ **černé těleso.**

- Je-li $\rho = 1$ a $\alpha = \tau = 0$ **bílé těleso.**

- Je-li $\tau = 1$ a $\alpha = \rho = 0$ je těleso **dokonale propustné** (průteplivé).

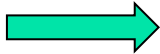
Přenos tepla

b) Tepelná výměna zářením

- Černé těleso ($\alpha = 1$) je idealizovaným modelem
- Pro vyzařování černého tělesa platí *Stefanův-Boltzmannův zákon*:

$$M_{e0} = \sigma \cdot T^4$$

kde konstanta úměrnosti $\sigma = 5,67 \times 10^{-8} \text{ W} \cdot \text{m}^{-2} \cdot \text{K}^{-4}$ je Stefanova-Boltzmannova konstanta.

- **Šedé těleso** pohltivost $\alpha < 1$ je **stejná** pro všechny vlnové délky záření (tj. **nezávisí na vlnové délce**).
- Stefanův-Boltzmannův zákon pro šedé těleso:

$$M_e = \varepsilon \cdot \sigma \cdot T^4$$

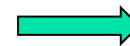
kde ε je **emisivita** tělesa. Platí pro ni $\varepsilon = \alpha$

Přenos tepla

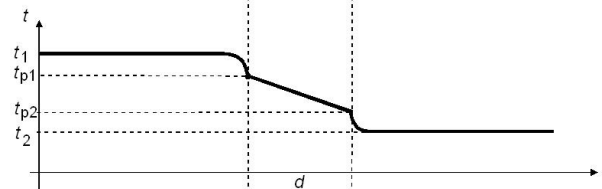
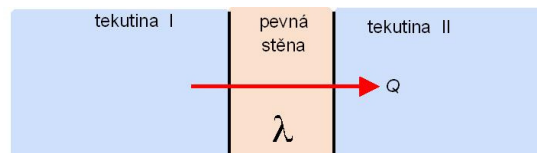
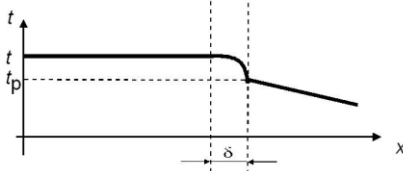
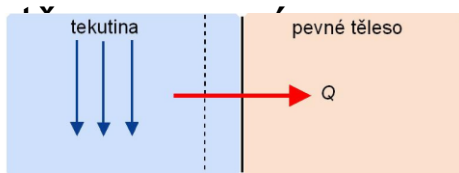
c) Tepelná výměna prouděním

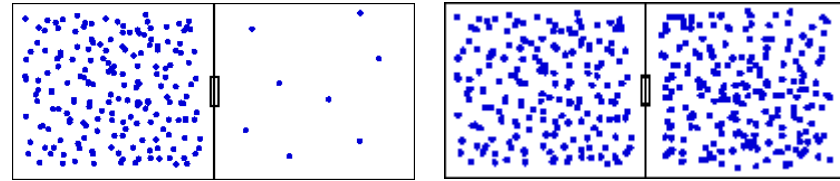
Přenos vnitřní energie prouděním je děj, při kterém se přenos vnitřní energie z míst s vyšší teplotou do míst s nižší teplotou uskutečňuje prouděním tekutiny.

- Volné proudění (rozdílná hustota)
- Nucené proudění (ventilátor, čerpadlo)

Přestup tepla: $\varphi = h \cdot (t - t_p)$, kde h je *součinitel přestupu tepla*, t je teplota tekutiny a t_p teplota povrchu

Entropie

Entropie $S \longrightarrow$ "míra neurčitosti systému" („míra neuspořádanosti“)

Clausius – Boltzmann - Gibbs

Zatímco „ostrá“ rozdělení pravděpodobnosti mají entropii nízkou, naopak „neostrá“ či „rozmazaná“ rozdělení pravděpodobnosti mají entropii vysokou.

Za pravděpodobnostní rozložení s nejvyšší entropií lze považovat normální nebo rovnoměrné rozložení.

$$S = -k \sum_i P_i \ln P_i$$

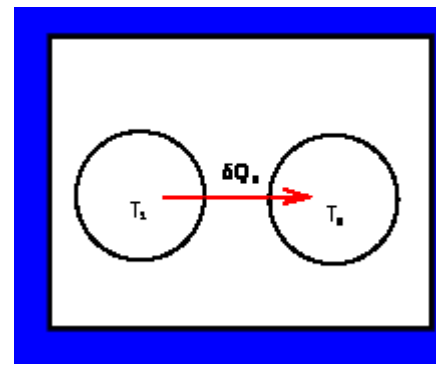
P_i je pravděpodobnost i -tého mikrostavu

- Termodynamickou entropii S

$$dS = \frac{\delta Q}{T}$$

- Carnotův cyklus $\sum \frac{\delta Q}{T} = 0$ $\oint \frac{\delta Q}{T} = 0 \longleftarrow$ **2. VT**

Ne všechna δQ mohou být kladná, ale některá musí být i záporná $\longrightarrow$ soustava, která vykonává vratný kruhový děj tedy nemůže od okolních těles teplo pouze přijímat, ale musí jim také nějaké teplo odevzdávat.

Entropie

Princip růstu entropie

Tepelně izolovaná soustava 2 těles o teplotě T_1 a T_2 . Těleso 1 odevzdá teplo δQ_1 a těleso 2 přijme teplo δQ_2 , přičemž platí $\delta Q_1 = \delta Q_2$.

Změna entropie

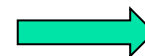
$$dS = dS_1 + dS_2 = \frac{\delta Q_1}{T_1} + \frac{\delta Q_2}{T_2} = \left(\frac{1}{T_1} - \frac{1}{T_2} \right) \delta Q_1 = \frac{T_2 - T_1}{T_1 T_2} \delta Q_1$$

Pro $T_1 > T_2$ pak **$dS > 0$**

Samovolné děje: $\Delta S_{\text{tot}} > 0$

Při vratném adiabatickém ději může být celá entropie stále, avšak nikdy nemůže klesat.

V přírodě – nevratné děje (tření, odporové síly)

$$\oint \frac{\delta Q}{T} \leq 0$$

Pokud při nevratném ději působí tření, takže vykonaná práce je menší a v soustavě vzniká třením teplo, je třeba k dosažení výchozího stavu odvádět více tepla než při vratném kruhovém ději, což je vyjádřeno znaménkem nerovnosti.

Celková entropie uzavřeného systému se nemůže nikdy zmenšit. V přírodě tedy všechny děje směřují do více neuspořádaného stavu. Stejně tak roste entropie ve vesmíru. Vyrovnaní veškerých teplotních rozdílů - tepelná smrt vesmíru.

Entropie

3. Termodynamický zákon - 3. VT - Nernstův teorém

Čistou pevnou látku nelze konečným pochodem ochladit na absolutní nulu.

Pomocí entropie:

$$\lim_{T \rightarrow 0} S = 0$$

Není možné dosáhnout $T = 0$ K.

<https://www.youtube.com/watch?v=DkQfu-8bzEg>

Entropie

